

ПОРЯДОК ТА МОМЕНТ УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРУ БАНКІВСЬКОГО ВКЛАДУ (ДЕПОЗИТУ)

Як видно з аналізу сучасної української дійсності, тема нашого дослідження сьогодні є досить актуальною, так як з розвитком ринкових відносин в Україні розвиваються депозитні відносини. Для залучення вільних грошових коштів юридичних та фізичних осіб банки пропонують широкий спектр послуг за вкладними (депозитними) операціями. Наразі особливо зростає роль договору банківського вкладу (депозиту) як універсальна та розумна форма опосередкування грошових відносин.

Для розміщення вкладником грошових коштів необхідно укласти з банком договір банківського вкладу (депозиту), як наслідок потрібно встановити момент та порядок укладення зазначеного договору. Порядок укладення договору банківського вкладу (депозиту) залежить від того, хто виступає в ролі вкладника, фізична чи юридична особа. Тут спробуємо встановити різницю суб'єктивного укладення договору в юридичному механізмі.

З аналізу наукових робіт цивілістичного спрямування таких авторів, як, М. І. Брагінський, В. В. Вітрянський [1], О. В. Дзера [2], Е. С. Демушкіна [3], Л. Г. Єфімова [4], Л. А. Лунц [5], Е. А. Луць [6], Д. А. Медведєв [7], О. П. Подцерковний [8], В. В. Суханов [9], випливає, що сьогоднішній рівень розробки порядку укладення договору банківського вкладу (депозиту) не відповідає прогресуючій практиці, деякі питання носять дискусійний характер, що дозволяє зробити акцент щодо порядку суб'єктивного укладення договору банківського вкладу (депозиту).

Таким чином, подальший успішний розвиток правовідносин щодо укладення договору банківського вкладу (депозиту) нерозривно пов'язаний з необхідністю вдосконалення законодавства та правозастосовчої практики, що неможливо без глибокого теоретичного дослідження зазначених проблем.

Очевидно, що на загальному рівні договір банківського вкладу (депозиту) є правочином, який укладається між банком та вкладниками з приводу відкриття й функціонування депозитного вкладу. Він укладається, проходячи принаймні через дві стадії: пропозиція укласти договір і прийняття цієї пропозиції. Як відомо, ще пропозиція називається офертою, а особа, що її зробила, – оферентом. Прийняття пропозиції іменується акцептом, а той, хто його прийняв, – акцептантом [10, с. 47].

Укладення договору банківського вкладу (депозиту) розпочинається з ініціативи та заяви вкладника про укладення депозитного вкладу. Окремі вчені вказують, що відповідна заява є офертою, а

підпис на заяві керівника банку або уповноваженої особи – акцептом [11, с. 94]. Для з'ясування цього судження висвітliamo порядок подачі документів та укладення досліджуваного договору, щоб переконатися в правильності вищезазначеної думки.

Відзначимо, що Н. Д. Єгоров [12, с. 602–603] та О. С. Йоффе [13, с. 94] наголошували, укладення договору проходить дві стадії. Перша стадія називається офертою, друга – акцептом. Офертою визнається пропозиція укласти договір, якщо вона, по-перше містить вказівку на всі істотні умови майбутнього договору і, по-друге, адресується конкретній, точно в ній зазначеній особі. При недотриманні у пропозиції хоча б однієї з вище вказаних вимог вона вважається не офертою, а тільки викликом на оферту (запрошенням), що ні до чого не зобов'язує суб'єкта, який її зробив. Отже, отримання вкладником від банку по пошті пропозиції укласти договір банківського вкладу (депозиту) є офертою, оскільки в зазначеній пропозиції відсутні істотні умови договору. Реклама та інші пропозиції, адресовані невизначеному колу осіб, повинні розглядатися як пропозиція, що робить оферту (виклик на оферту), якщо інше прямо не зазначено в пропозиції. На нашу думку, якщо така пропозиція банком звернена до невизначеного кола осіб, але містить усі істотні умови договору, вона буде вважатися – *публічною офертою до вкладників*.

Перша вимога, що пред'являється до оферти, – вказівка на істотні умови договору. У договорі банківського вкладу (депозиту) обов'язково обумовлюються: 1) предмет договору банківського вкладу (депозиту); 2) процентна ставка за вкладом (депозитом); 3) умови повернення (депозиту); 4) в договорі на користь третьої особи необхідно визначення імені фізичної особи або найменування юридичної особи, на користь якої зроблено вклад; 5) інші умови, щодо яких за заявою однієї із сторін повинно бути досягнуто згоди.

Слід дотримуватися другої умови оферти: усна заява подається до певного банку, якому особа довіряє та бажає мати депозитний вклад. Необхідно зазначити, що сама заява не є офертою. А, згода керівника банку або уповноваженої особи є відгуком, і не може виступати акцептом. Отже, усна заява від вкладника на відкриття депозитного вкладу, до банку, з яким особа бажає укласти згаданий договір, буде вважатися не офертою, а викликом на оферту, що ні до чого не зобов'язує вкладника.

Відповідно, тільки за умови позитивної згоди банку на усну заяву про відкриття депозитного вкладу (депозиту) вкладник зустрічається з представником банку і виступає з офертою. При цьому з усною офертою може виступити й банк, зазначивши свої істотні умови договору. Вона зв'язує оферента тільки тоді, коли негайно акцептується. При незгоді на запропоновані умови укладання договору банківського вкладу (депозиту) негайно призупиняються

дії по укладенню договору, оферент не зв'язаний з акцептантом і не зобов'язаний укладати договір банківського вкладу (депозиту).

Для вирішення питання про силу, яка пов'язує пропозиції (оферти), істотно важливою є різниця договорів «між присутніми» і «договорів між відсутніми». Різниця цих двох категорій ґрунтується не на простій роз'єднаності осіб, що укладають договір, а на тому, чи сприймається іншою стороною зроблена першою стороною пропозиція безпосередньо, так що те або інше вираження волі першої сторони, що представляє собою пропозицію, і вираженням волі другої сторони (у відповідь на зроблену пропозицію) – неминучий розрив у часі [14, с. 155]. Слід зазначити, що досліджуваний договір є «договором між присутніми». Договір укладається між вкладником та представником банку, вони знаходяться в одному приміщенні на момент оферти укласти договір і її акцепт. Пропозиція буде вважається зробленою присутній особі також, якщо вона спрямована представникові відсутнього вкладника або представникові банку. У даному випадку представник уповноважений відсутньою стороною на укладання договору в силу договору доручення або трудових відносин і оферта ним сприймається безпосередньо.

Перемовини банку з вкладником (у більшості юридичних осіб) про укладення договору банківського вкладу (депозиту) іноді тривають досить довго. Тож неабиякого значення набуває час (момент), у який договір банківського вкладу (депозиту) буде вважатися укладеним.

Дослідження порядку укладення банківського вкладу (депозиту) лежить у площині ЦК України, який встановлює певну форму договору банківського вкладу (депозиту). Так, як було вище відмічено, зазначений договір повинен укладатися в простій письмовій формі. Відповідно це означає, що волевиявлення сторін документується не вербально чи дією (потискуванням рук), а імперативно в письмовій формі. І тому він не буде вважатися укладеним у момент акцептації оферти. Депозитний вклад відкривається з перерахуванням або сплатою в касу банку відповідних грошових коштів.

Отже слід зазначити, що під час підписання договору банк повинен вимагати передачі грошових коштів на банківський вклад (депозит) з боку вкладника, якщо він від цієї дії відмовляється. *Депозитний вклад буде відкритий банку з моменту зарахування на нього грошових коштів.*

Слід відрізнити фактичну і юридичну передачу грошових коштів. Фактична передача грошових коштів вказує, що вони передані «з рук на руки», тобто вкладником до банку через касу. Юридична передача грошових коштів може збігатися з фактичною передачею, але це буває не завжди. Так, юридичне передання грошових коштів підтверджується передачею документів, підтве-

рджуючих право на них, це може бути договір депозитного рахунку. З погляду юриспруденції і правових наслідків важливою є перш за все, юридична передача грошових коштів. Адже виходячи з вищезазначеного, договір банківського вкладу (депозиту) є *реальним* і вважається укладеним з моменту прийняття банком грошової суми (вкладу) від вкладника або третьої особи на користь вкладника.

Договір банківського вкладу (депозиту) підписується у двох примірниках вкладником або його представником та керівником банку або його представником. Один з примірників договору передається вкладникові інший залишається банку.

При підписанні договору банківського вкладу (депозиту) вкладнику видається вкладний документ. Вказаним документом може бути ощадна книжка (іменна чи на пред'явника), ощадний та депозитний сертифікати інший, виданий банком документ, що посвідчує укладення договору з банком.

Письмова форма договору банківського вкладу (депозиту) вважається додержаною, якщо внесення грошової суми підтверджено договором банківського вкладу (депозиту) з видачею ощадної книжки або сертифіката чи іншого документа, що відповідає вимогам, встановленим законом, іншими нормативно-правовими актами у сфері банківської діяльності (банківськими правилами) та звичаями ділового обороту.

Для повного розкриття процесу укладення договору банківського вкладу (депозиту) звернемося до порядку укладення.

Порядок укладення договору банківського вкладу (депозиту) залежить від того, хто виступає в ролі вкладника, фізична чи юридична особа.

Для укладення договору банківського вкладу (депозиту) з фізичною особою банки вимагають наявність паспорта та ідентифікаційного (податкового) номеру, а також на прикладі ПриватБанку ідентифікують фізичну особу за допомогою цифрових камер як наслідок фотокартка заноситься в комп'ютерну базу даних. Слід зазначити, що перелік необхідних документів з імперативом не узгоджується, а тому кожний банк по різному встановлює перелік потрібних документів ідентифікації особи та укладення досліджуваного договору.

Укладення договору з юридичною особою супроводжується представленням у банк певного переліку документів для відкриття банківського вкладу (депозиту). Наголосимо, що в кожному банку існують свої вимоги до зазначеного пакету документів [15, с. 30]. Тому наведемо приблизний перелік документів, які необхідні для укладення договору банківського вкладу (депозиту) з юридичною особою: 1. заява на укладення договору банківського вкладу (депозиту); 2. копія засновницьких документів зі всіма

змiнами i доповненнями посвідченими нотаріально або органом, що здійснив державну реєстрацію; 3. копія Свідоцтва про державну реєстрацію юридичної особи, засвідчена нотаріально; 4. письмове підтвердження про відсутність змін у засновницьких i інших документах, що представляються юридичною особою, за станом на дату укладення договору банківського вкладу (депозиту); 5. копія i оригінал Свідоцтва про постановку на облік у податковому органі (на підставі пред'явленого оригіналу, банком завіряється копія); 6. рішення уповноваженого органу управління юридичної особи, підтверджуючі повноваження осіб, які мають право підпису, або накази про їх призначення. Надається оригінал i копія документа, завірена вкладником – юридичною особою або посадовцем банку в установленому порядку; 7. довіреність у разі підписання договору особою, що діє на її підставі; 8. документ, що засвідчує довірену особу; 9. відомості про вкладника згідно форми, затвердженої банком, у випадку, якщо вкладник не має рахунку в даному банку.

Розглянемо детальніше укладення договору з фізичними особами.

Договір банківського вкладу (депозиту), в якому вкладником є фізична особа, є публічним договором (ч. 2 ст. 1058 Цивільного кодексу України – далі ЦК), тому укладення договору з фізичною особою є обов'язковим. Таким чином, підприємець не має права відмовитися від укладення публічного договору за наявності у нього можливостей надання споживачеві відповідних товарів (робіт, послуг) (ч. 4 ст. 633 ЦК України). Підприємець не має права надавати переваги одному споживачеві перед іншим щодо укладення публічного договору, якщо інше не встановлено законом (ч. 3 ст. 633 ЦК України).

Слід відзначити підхід, А. Г. Єфімової, яка при тлумаченні наслідків кваліфікації вище зазначеного договору, як публічного, підкреслює, що банк не має права відмовити громадянину, як нас фізичній особі, в прийнятті вкладу при наступних умовах: а) якщо статутні документи та ліцензії банку відповідають чинному законодавству; б) якщо прийняття вкладу не приведе до порушення чинного законодавства; в) якщо банк не призупинив подальше прийняття вкладів від населення за економічними або іншими причинами; г) коли банк має всі необхідні виробничі та технічні можливості для прийняття вкладів (вільні особи, які обслуговують вкладників, вільні операційні зали); д) відсутність інших причин, що позбавляють банк можливості залучати вклади [16, с. 251]. На наш погляд, з таким підходом можна погодитися частково. У деяких вище перелічених пунктах взагалі необґрунтовано акцентується увага на умовах при яких банк не має права відмовити фізичній особі на укладення договору банківського вкладу (депозиту). Зокрема такими ми вважаємо: 1) слід підкреслити, якщо у ба-

нка відсутня ліцензія на банківську діяльність, то банк взагалі не має права займатися діяльністю по залученню у вклади грошових коштів фізичних осіб. Таким чином, відсутність ліцензії або її призупинення чи потрібно розглядати як підставу для відмови в укладенні договору банківського вкладу (депозиту). Тут повинен бути категоричний імператив; 2) щодо призупинення прийняття вкладів від фізичних осіб по економічним або іншим причинам, відсутністю вільних осіб, які обслуговують вкладників та вільних операційних залів, то подібні обставини не можуть бути причиною відмови банку в укладенні договору банківського вкладу (депозиту) з фізичною особою, оскільки ця підстава свідчить про порушення вимог законодавства, щодо публічності договору.

Взагалі, будучи суб'єктом публічного договору, банк зобов'язаний приймати грошові кошти від фізичної особи на вклад (депозит) [17, с. 22]. Виключенням з цього правила, на наш погляд, можуть бути лише випадки передбачені законом, наприклад, відзив у банку ліцензії на здійснення відповідних банківських операцій. Банк не повинен та не має права надавати перевагу будь-якому вкладнику щодо укладення договору, якщо інше не встановлено законом. Договірні умови банківського вкладу (депозиту) встановлюються рівні для всіх вкладників, крім тих, яким за законом надані певні пільги. Але необхідно зазначити, що ця вимога діє лише для тих вкладів, що приймаються на однакових умовах. Банк має можливість змінювати процентні ставки на депозит у залежності від дії договорів, строку, видів вкладів, суми вкладів, умов повернення вкладу та інших умов. У разі безпідставної відмови банку від укладення договору фізична особа має право звернутися до суду з позовом про відшкодування збитків завданих такою відмовою. Так, умови договору банківського вкладу (депозиту), що різняться від загальноприйнятих банком умов по прийняттю грошових коштів на вклади громадян, є нікчемними. Ми бачимо, що завдання публічного договору: захист широкого кола вкладників, котрий виражається у встановленні в законодавстві обов'язку для банку вступати в договірні відносини [18, с. 11].

Необхідно зазначити ще одну особливість договору банківського вкладу (депозиту), яка полягає в тому, що за способом його укладення він повинен бути віднесений до договору приєднання. Як відомо, відповідно до ч. 1 ст. 634 ЦК України договір приєднання є договір, умови якого встановлені однією із сторін у формулярах або інших стандартних формах, який може бути укладений лише шляхом приєднання другої сторони до запропонованого договору в цілому. Банк у свою чергу повинен надати кваліфіковану допомогу (консультацію) вкладнику з приводу правильного заповнення документів.

Завдання договору приєднання – обмеження інтересів тих, кого змусили обставини укласти договір на підставі запропонованого формуляра [18, с. 11].

При укладенні договору банківського вкладу (депозиту) з фізичною особою остання не бере участі у формуванні змісту та умов зазначеного договору. А лише своїми діями обирає вид вкладу (депозиту), тобто приєднується до запропонованого договору в цілому. Вищезазначене свідчить про особливість договору банківського вкладу (депозиту) між банком та фізичною особою, що дозволяє нам кваліфікувати його як договір *приєднання*. Такий договір приєднання є одночасно публічним договором, він повинен містити однакові умови для всіх вкладників. Ці умови можуть бути виконані банком лише шляхом розробки стандартних форм договору банківського вкладу (депозиту), які пропонуються всім вкладникам-фізичним особам. Щодо вибору виду вкладу (депозиту), то банківські працівники повинні розтлумачити вкладникові умови договору та розповісти які пропонуються їх види.

Треба зазначити наступну особливість укладення договору банківського вкладу (депозиту), де однією із сторін є фізична особа. Вказаний договір посвідчується електронною ощадною книжкою, що є власністю банку, або ощадним сертифікатом.

Як наслідок, слід перейти до характеристики укладення договору банківського вкладу (депозиту), де вкладником виступає юридична особа. Зазначений договір в якому вкладником є юридична особа не відноситься до публічних договорів. Але його укладення мало чим відрізняється від укладення договору з фізичною особою. Не дивлячись на те, що в реальних умовах фактично такий договір укладається шляхом підписання юридичною особою трафаретного тексту запропонованого банком. На наш погляд, зазначений договір за способом його укладення може бути визначений договором приєднання.

Внаслідок укладення договору банківського вкладу (депозиту) між банком та юридичною особою, у банку виникає обов'язок відкрити вкладнику депозитний рахунок, на який зараховується сума вкладу. Відповідно до ч. 3 ст. 1058 ЦК України до відносин банку та вкладника за рахунком, на який внесений вклад, застосовуються положення про договір банківського рахунка (гл. 72 ЦК України), якщо інше не встановлено нормами про договір банківського вкладу (депозиту) або не впливає із суті вказаного договору. Застосовуючи вказані норми потрібно зробити висновок, що укладення договору банківського вкладу (депозиту) з вкладником – юридичною особою є обов'язковим для банку. Так, треба акцентувати все, що зазначалось раніше щодо порядку укладення договору банківського вкладу (депозиту) з фізичною особою (в частині правового механізму, а саме зобов'язання банку до укладення до-

говору), в рівній мірі відноситься і до порядку укладення договору банківського вкладу (депозиту) з юридичною особою.

Але потрібно зазначити різницю в технічному механізмі, суб'єктивного укладення цих договорів: 1. при укладенні договору фізична особа передає кошти готівковою формою. Грошові кошти, що передані фізичною особою у готівковій формі приймаються в касі банку та обліковуються на іменному депозитному вкладі. Юридична особа переводить грошові кошти як правило в безготівковій формі. Передання юридичною особою грошових коштів у безготівковій формі відбувається шляхом їх переказу з поточного рахунку на депозитний вклад. При цьому жодного руху грошових коштів не відбувається; 2. при внесенні фізичною особою грошових коштів на вклад вони можуть бути підтверджені як ощадною книжкою, так і ощадним сертифікатом. А укладення договору і внесення грошових коштів на вклад, де вкладником є юридична особа, різняться тим, що не можуть бути підтверджені ощадною книжкою або ощадним сертифікатом, а повинні оформлятися депозитним сертифікатом.

Таким чином, укладення договору банківського вкладу (депозиту) з юридичною особою, що підтверджується депозитним сертифікатом, не змінює правову природу правовідносин щодо вказаного договору, а є лише особливим способом його укладення.

Перспективи подальшого наукового дослідження у даному напрямку автор бачить у взаємозв'язку та взаємообумовленості укладення, зміни та розірвання договору банківського вкладу (депозиту).

Список літератури: 1. Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право: Договоры о банковском вкладе, банковском счете; Банковские расчеты. Конкурс, договоры об играх и пари. В 2-х томах. – М.: «Статут», 2006. – Кн.5: Т.2. – 623 с. 2. Дзера О. В. Зобов'язальне право: теорія і практика. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 912 с. 3. Демушкина Е. С. Организованный рынок государственных ценных бумаг Российской Федерации: Сб. нормат. актов и разъяснений. – М., 1997. – 352с. 4. Ефимова Л. Г. Банковские сделки: право и практика: Монография. – М.: НИМП, 2001. – 276 с. 5. Луцк Л. А. Деньги и денежные обязательства в гражданском праве. – М.: «Статут», 1999. – 352с. 6. Луць В. В. Контракти у підприємницькій діяльності: Навч. посіб. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 560 с. 7. Медведев Д. А. Гражданское право / Под ред. А. П. Сергеева и Ю. К. Толстого. – СПб., 1996. – Ч. 1. – 550 с. 8. Подцерковный О. П. Грошові зобов'язання господарського характеру: проблеми теорії і практики. – 2-ге вид. – К.: «Освітніан», 2007. – 424 с. 9. Гражданское право: В 4 т. Том I Общая часть: Учебник / Отв. ред. проф. Е. А. Суханов. – 3-е изд., перераб и доп. – М.: Волтерс Клівер, 2004. – 720 с. 10. Олейник О. М. Основы банковского права. – М.: Юристъ, 1997. – 352 с. 11. Мален Н. С. Кредитно-расчетные правоотношения и финансовый контроль. – М.: Наука, 1964. – 152 с. 12. Гражданское право: Учебн.: В 3 т. Т. 1. – 6-е изд., перераб. и доп. / Н. Д. Егоров, И. В. Елисеев и др.; Отв. ред. А. П. Сергеев, Ю. К. Толстой. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2004. – 776 с. 13. Иоффе О. С. Правоотношение по советскому гражданскому праву. – Л.: ЛГУ, 1949. – 144 с. 14. Україна на роздоріжжі: уроки з міжнародного досвіду економічних реформ / Під ред. А. Зіденберга, Л. Хоффманна. – К.: Фенікс, 1998. – 477 с. 15. Колесник С. Что такое банковский депозит? // Экспресс анализ. – 44 (358). – С. 28–32. 16. Ефимова Л. Г. Банковские сделки: право и практика. Монография. – М.: НИМП, 2001. – 654 с. 17. Безклубий І. А. Теоретичні проблеми банківських правочинів: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. – К., 2006. 18. Дрішлюк В. І. Публічний договір (цивільно-правовий аспект): Автореф. дис... канд. юрид. наук. – К., 2007.

Надійшла до редакції 19.05.08